

MILJÖ- PROGRAM

för Habo och Mullsjö kommuner

Antaget av Kommunfullmäktige
i Mullsjö 2009-04-21 § 28 och i Habo 2009-04-29 § 39

INNEHÅLL

1. INLEDNING	2
2. BAKGRUND	2
2.1 Lagstiftning	4
2.2 Agenda 21-historik i Habo och Mullsjö	4
2.3 Miljöprogram och energi- och klimatstrategi hör ihop	4
3. METOD	5
3.1 Avgränsning	5
3.2 Projektorganisation.....	5
3.3 Arbetet steg för steg	6
4. MÅL, ÅTGÄRDER OCH RIKTLINJER	8
4.1 Övergripande mål och delmål	9
4.2 Åtgärder.....	11
4.3 Riktlinjer och tips	25
4.4 Miljönytta och ekonomi.....	26
5. ANSVAR, GENOMFÖRANDE, UPPFÖLJNING OCH REDOVISNING	36
5.1 Ansvar för genomförande.....	36
5.2 Samordningsansvar	37
5.3 Uppföljning, redovisning och nyckeltal	37
5.4 Information och kunskap	38
5.5 Miljöledningssystem	38

1. INLEDNING

Alla tänker på miljön och många försöker också gå från ord till handling och bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. Kommuner, privatpersoner, företag och organisationer kan alla på olika sätt delta i arbetet. Kommunerna har ett stort ansvar att tillhandahålla service för invånarna så att det är enkelt att vara miljövänlig. Det är också viktigt att kommunernas egna verksamheter och de kommunala bolagen är miljövänliga. Många kommunala beslut ligger till grund för kommande generationers möjligheter att bidra till ekologisk hållbarhet.

Habo och Mullsjö kommuner har bestämt sig för att samverka i det strategiska miljöarbetet. Som ett led i detta har ett gemensamt miljöprogram och varsin energi- och klimatstrategi arbetats fram i ett gemensamt projekt. En förhoppning är att kommunerna även ska samverka i genomförandet av åtgärderna.

Syftet med projektet och miljöprogrammet är att det ska bidra till att

- Habo och Mullsjö kommuner får ett fungerande strategiskt miljö- och energiarbete som bidrar till ekologisk hållbarhet.
- De kommunala verksamheterna och bolagen, men också företag och invånare får kunskap om miljöfrågor, tar miljöansvar och genomför åtgärder som bidrar till en ekologiskt hållbar utveckling.

2. BAKGRUND

Under senare år har miljöarbete prioriterats inom EU och FN. 1992 gick den första större kända miljökonferensen av stapeln i Rio de Janeiro. Den resulterade bland annat i ett handlingsprogram för det 21:a århundradet, Agenda 21. Det riktar sig till alla grupper och individer världen runt och är en uppmaning att arbeta för att undanröja hoten mot hälsan och miljön, utrota fattigdom och bygga en hållbar samhällsutveckling. Visionen med Agenda 21 är en hållbar utveckling och ett hållbart samhälle.

Sedan 1990-talet har världen mer och mer fått upp ögonen för miljöarbetet och det har resulterat i överenskommelser i form av till exempel Kyoto-protokollet (1997) och fler miljökonferenser (ex. Johannesburg 2002). Vårt moderna samhälle har blivit mer globalt och miljöfrågorna har mer och mer kommit att stå i centrum. Miljöfrågorna berör alla och alla måste också ta ansvar för att minska miljöpåverkan!

I april 1999 antog riksdagen 15 nationella miljökvalitetsmål. Målen beskriver de egenskaper som vår natur- och kulturmiljö måste ha för att samhällsutvecklingen ska vara ekologiskt hållbar. I november 2001 antog riksdagen också delmål, som förtydligar miljökvalitetsmålen, och riktlinjer för hur dessa delmål ska nås. November 2005 tog riksdagen beslut om ett 16:e miljökvalitetsmålet - Ett rikt växt- och djurliv.

Miljökvalitetsmålen syftar till att:

- främja människors hälsa
- värna den biologiska mångfalden och naturmiljön
- ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena
- bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga
- trygga en god hushållning av naturresurserna

Det övergripande målet för miljöarbetet är att vi till nästa generation ska lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att påverkan på miljön ska ha reducerats till sådana nivåer som är långsiktigt ekologiskt hållbara.

De nationella Miljökvalitetsmålen är:

Begränsad klimatpåverkan

Frisk luft

Bara naturlig försurning

Giftfri miljö

Skyddande ozonskikt

Säker strålmiljö

Ingen övergödning

Levande sjöar och vattendrag

Grundvatten av god kvalitet

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Myllrande våtmarker

Levande skogar

Ett rikt odlingslandskap

Storslagen fjällmiljö

God bebyggd miljö

Ett rikt växt- och djurliv

Miljökvalitetsmålen beskriver den kvalitet och det tillstånd för Sveriges miljö, natur- och kulturer resurser som är ekologiskt hållbara och som ska uppnås inom en generation. För 14 av de 16 nationella miljökvalitetsmålen har regionala miljömål antagits för Jönköpings län. Målen är satta på lång sikt, samt som delmål på kort sikt.

Miljöprogrammets prioriterade miljöområden bedöms ha en koppling till de regionala miljömålen enligt nedan:

Effektivare energianvändning och transporter

Begränsad klimatpåverkan

Frisk luft

Bara naturlig försurning

Ingen övergödning

God bebyggd miljö

Resurssnålt och giftfritt

Begränsad klimatpåverkan

Giftfri miljö

Skyddande ozonskikt

God bebyggd miljö

Värna mark och vatten

Giftfri miljö

Ingen övergödning

Levande sjöar och vattendrag

Grundvatten av god kvalitet

Myllrande våtmarker

Levande skogar

Ett rikt odlingslandskap

God bebyggd miljö

Ett rikt växt- och djurliv

2.1 Lagstiftning

I samband med att riksdagen beslutade om miljö kvalitetsmålen kom det också en ny samlad miljölagstiftning genom miljöbalken. Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

2.2 Agenda 21-historik i Habo och Mullsjö

För drygt tio år sedan antogs lokala Agenda 21-program i Mullsjö och Habo kommuner, 1996 respektive 1997. Men det strategiska miljö-/Agenda 21-arbetet har tyvärr avstannat på senare år och inte utvecklats. Arbetet har inte varit systematiskt, inte omfattat alla kommunala verksamheter och bolag och det har saknats politisk uppföljning av frågorna. De styrande dokumenten har i flera fall fallit i glömska. 2001 överfördes ansvaret för Agenda 21-arbetet till den gemensamma miljönämnden och 2002 bildades ett Agenda 21-råd, gemensamt för båda kommunerna med representanter från företag och föreningar.

För att det strategiska miljö-/Agenda 21-arbetet ska utvecklas behövs ett nytt styrande dokument – ett miljöprogram. Miljöprogrammet kommer att ersätta följande dokument:

- Miljövårdsprogram för Habo kommun (1991)
- Miljödeklaration för Habo kommun (1995)
- Lokal Agenda 21 för Mullsjö kommun (1996)
- Miljöpolicy för Mullsjö kommuns verksamhet (1997)
- Lokal Agenda 21 för Habo kommun (1997)

2005 gjordes en förstudie för att få underlag för avgränsning och inriktning av kommunernas fortsatta strategiska miljö-/Agenda 21-arbete. Med förstudien som underlag var det sedan möjligt att formulera det projekt som nu har mynnat ut i ett miljöprogram och varsin energi- och klimatstrategi. Direktivet för projektet antogs av kommunstyrelsen i Mullsjö 2006-06-14 och av kommunstyrelsen i Habo 2006-08-16.

2.3 Miljöprogram och energi- och klimatstrategi hör ihop

Enligt Lagen om kommunal energiplanering (1977:439) ska varje kommun ha en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi. Energiplanen ska fastläggas av kommunfullmäktige. En kommun kan på flera sätt styra energianvändning och energitillförsel. Kommunen kan agera utifrån sina roller som offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare eller som ägare till ett energibolag. Energikostnaderna är ofta en stor post för kommunerna och kan enligt Energimyndigheten ofta minskas med 10-15 procent med relativt enkla åtgärder som snabbt betalar sig.

Både Habo och Mullsjö kommuner ansåg vintern 2007 att nya energiplaner behövde arbetas fram. Detta var samtidigt som arbetet med miljöprogrammet inleddes. Det konstaterades att det fanns samordningsvinster och styrgruppen beslutade i april 2007 om ett tilläggsuppdrag som innebar att projektet skulle omfatta både framtagande av ett gemensamt miljöprogram och energi- och klimatstrategi, en för vardera kommunen.

3. METOD

En viktig utgångspunkt i arbetet med miljöprogram och energi- och klimatstrategier har varit att de kommunala verksamheterna och bolagen, invånarna samt företagen skulle vara delaktiga i processen. Syftet är att få mål och åtgärder väl förankrade och på så sätt underlätta genomförandet.

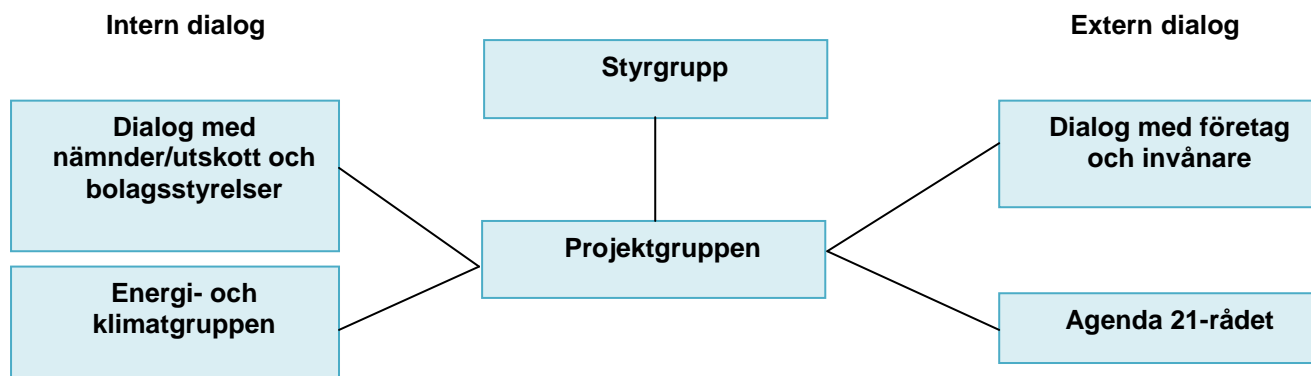
3.1 Avgränsning

I direktivet anges att programmet ska avgränsas till att

- Omfatta Habo och Mullsjö kommuners geografiska område d.v.s. det berör de kommunala verksamheterna och bolagen, företagen och invånarna i Habo och Mullsjö.
- Ta upp frågeställningar som bidrar till en ekologiskt hållbar utveckling.

Även energi- och klimatstrategierna avgränsas till kommunernas geografiska områden och omfattar de tre sektorerna bostäder och lokaler, industri samt transporter.

3.2 Projektorganisation

Stygruppen har bestått av respektive kommunstyrelsens arbetsutskott tillsammans med miljönämndens presidium. Kommunstyrelserna har fungerat som ansvarig nämnd för projektet.

Projektgruppen har varit åtta tjänstemän från olika verksamheter i respektive kommun. Projektledare har Catarina Kristensson varit. Gruppen har bestått av:

Staffan Bäckelid, planeringschef, kommunkontoret i Mullsjö

Lisbet Bärenholdt, förvaltningsekonom, socialförvaltningen i Habo

Hans Gille, vd, Mullsjö Energi och Miljö AB

Catarina Kristensson, miljöchef, miljöförvaltningen i Habo och Mullsjö kommuner

Ulrica Larsson, miljösamordnare, miljöförvaltningen i Habo och Mullsjö kommuner/
tekniska förvaltningen i Habo

Gerd Norberg rektor Gunnarsboskolan t.o.m. juni 2008, därefter Leif Jansson, rektor,
Trollehöjdskolan, Mullsjö

Kristina Oskarsson, miljöingenjör, tekniska förvaltningen i Habo

Lars-Erik Sidenholm, miljöinspektör, miljöförvaltningen i Habo och Mullsjö kommuner

Energi- och klimatgruppen har bestått av representanter från båda kommunernas tekniska verksamheter, kommunala bolag och Energicentrum A6. Samordningen av energi- och klimatstrategierna har skötts av samma projektgrupp som samordnat miljöprogramarbetet. I arbetet med energi- och klimatstrategierna har konsultföretaget Profu medverkat med expert- och sekreterarhjälp.

Agenda 21-rådet har genomfört utåtriktade aktiviteter för invånarna såsom miljövänliga veckan med föreläsningar och visningar, samt ett rådslag i form av ett öppet diskussionsmöte för allmänheten.

3.3 Arbetet steg för steg

Arbetet med att ta fram ett miljöprogram startade under hösten 2006. Arbetet föranleddes av en förstudie 2005 som ledde fram till att ett projektdirektiv antogs i kommunstyrelserna i juni respektive augusti 2006. Projektet har omfattat både miljöprogram och energi- och klimatstrategier.

Projektet har varit indelat i fem etapper:

1. Etablering av projektet

Under hösten 2006 etablerades projektorganisationen för miljöprogrammet och en projektgrupp bestående av 8 personer från Habo och Mullsjö kommuner utsågs och påbörjade arbetet med projektet.

I april 2007 beslutade styrgruppen om ett tilläggsuppdrag att samordna miljöprogramarbetet med att arbeta fram energi- och klimatstrategier, en för vardera kommunen. Konsultföretaget Profu i Göteborg anlätades för att beskriva nuläget när det gäller energitillförsel och energianvändning i kommunerna och därefter tillsammans med de kommunala verksamheterna och bolagen arbeta fram mål och åtgärder.

2. Nuläget beskrivs

För ökad delaktighet och närmare kontakt med kommunernas olika verksamheter utsågs s.k. miljökontaktpersoner i respektive kommun under april 2007, cirka 30 stycken i vardera kommunen. Ett första miljöseminarium ordnades i maj 2007 för miljökontaktpersonerna. De fick i uppdrag att utföra en inventering av de kommunala verksamheternas och bolagens miljöpåverkan med hjälp av en inventeringsblankett. Projektgruppen sammanställde sedan resultaten till en miljöutredningsrapport där miljöpåverkan beskrevs.

Miljöutredningsrapporten blev klar i november 2007 och utifrån den tog styrgruppen beslutet att arbeta vidare med tre prioriterade miljöområden.

De tre prioriterade miljöområdena är:

- Effektivare energi- och transportanvändning
- Resurssnålt och giffritt
- Värna mark och vatten

Nulägesbeskrivningen av energitillförsel och energianvändning för respektive kommuns lokala energisystem¹ presenterades i januari 2008 i energi- och klimatrapport 2008.

¹ Med uttrycket energisystem avses i denna text energitillförsel, energiomvandling och energianvändning för bostäder, lokaler, industri och transporter i det geografiska området som utgör Habo och Mullsjö kommuner.

3. Miljöprogrammet och energi- och klimatstrategierna arbetas fram

Samtidigt som miljöutredningsrapporten blev klar i början av november 2007 genomfördes ytterligare ett seminarium för miljökontaktpersonerna då de fick i uppdrag att på sina respektive arbetsplatser genomföra "brainstorming" för att få fram bra åtgärdsförslag till miljöprogrammet och energi- och klimatstrategierna. Utgångspunkten var miljöutredningsrapporten och de tre prioriterade miljöområdena.

Förslagen rapporterades till projektgruppen i februari 2008. Totalt rapporterades det 315 stycken unika åtgärdsförslag som berör totalt 44 olika åtgärder. Förslagen har infogats i miljöprogram eller energi- och klimatstrategi antingen som åtgärder eller som riktlinjer. Energi- och klimatgruppen har med stöd av konsultföretaget Profu arbetat fram energi- och klimatstrategierna.

Utöver miljökontaktpersonernas och energi- och klimatgruppens åtgärdsförslag inhämtades också förslag från bl. a. politiker, företag, allmänheten och projektgruppen.

4. Beskrivning av det fortsatta miljöstrategiska arbetet

Behovet av personella och ekonomiska resurser som behövs när programmet antagits och genomförandet tar vid finns beskrivna. Det gäller dels resurser för åtgärderna, dels resurser för samordning, styrning, uppföljning, redovisning och utveckling. Det organisatoriska ansvaret har också klargjorts.

5. Information och förankring - parallellt med övriga etapper

Under projektets gång har, parallellt med de fyra övriga etapperna, genomförts några seminarier/föreläsningar för att involvera och höja kunskapen i de kommunala verksamheterna och bolagen samt det omgivande samhället. Tre miljöseminarier för miljökontaktpersonerna har genomförts. Förankring har också skett i kommunernas ledningsgrupper.

Projektgruppen besökte under januari t.o.m. mars 2008 alla kommunala nämnder och utskott samt styrelserna i de kommunala bolagen. Syftet var dels att förankra projektet och dels att ta del av vilka miljöfrågor inom respektive verksamhet som man tycker är viktiga och vill arbeta vidare med.

Projektgruppen har också varit på s.k. företagsträffar, 28 februari i Habo och den 28 april 2008 i Mullsjö i syfte att förankra kommunernas strategiska miljöarbete och inhämta åtgärdsförslag från företagen.

Under tiden som projektet pågått har flera aktiviteter med anknytning till miljön utförts för invånarna både i Habo och i Mullsjö. Under den årliga miljövänliga veckan har aktiviteter såsom miljöbilsvisning, öppet hus inom de kommunala verksamheterna, föreläsningar m.m. genomförts. Övriga arrangemang under den gångna tiden är klimatföreläsning med SVT-meteorologen Pär Holmgren och rådslag med en öppen diskussionskväll för allmänheten.

4. MÅL, ÅTGÄRDER OCH RIKTLINJER

Utgångspunkten i arbetet med miljöprogrammet har hela tiden varit att ta fram ett konkret och tydligt program som både anger riktningen för det fortsatta miljöarbetet och operativa åtgärder för de närmaste åren. Projektet har genomförts i en bred process internt och med invånarna där mål och åtgärder har tagits fram. Med utgångspunkt från miljöutredningsrapportens många olika förslag togs beslutet att Habo och Mullsjö kommuner ska arbeta vidare med tre prioriterade miljöområden.

De tre prioriterade miljöområdena är:

- Effektivare energi- och transportanvändning
- Resurssnålt och giftfritt
- Värna mark och vatten

Miljöområdet ”Effektivare energi- och transportanvändning” nämns kortfattat i detta Miljöprogram och fördjupas i energi- och klimatstrategin för respektive kommun. De övriga miljöområdena, ”Resurssnålt och giftfritt” och ”Värna mark och vatten”, ingår i Miljöprogrammet.

Målstrukturen har fem nivåer:

Utifrån de två målområden (Resurssnålt och giftfritt, Värna mark och vatten) har 5 övergripande mål, 13 delmål och 39 åtgärder arbetats fram. Fyra av åtgärderna ingår inte i något övergripande mål utan ligger utanför som övriga åtgärder. I miljöprogrammet har även ett antal generella riktlinjer och tips formulerats för en hållbarare utveckling.

1. Övergripande mål

De övergripande målen pekar ut önskvärd riktning för det framtida strategiska miljöarbetet och gäller för kommunen som geografiskt område.

2. Delmål

Intentionen för delmålen har varit att ta fram konkreta, mätbara, tidsatta och uppföljningsbara mål. Tyvärr är inte alla miljöprogrammets delmål mätbara. Delmålen är avgränsade till att gälla de kommunala verksamheterna och bolagen d.v.s. det som kommunerna själva kan styra direkt över.

3. Åtgärder

Ett 40-tal åtgärder har upprättats i miljöprogrammet respektive energi- och klimatstrategin för att nå de övergripande målen respektive delmålen. Genomförandetiden, är i de allra flesta fall satt till 2009-2011. Åtgärdsansvariga är nämnder och utskott eller kommunala bolagsstyrelser. För varje åtgärd har en ansvarig förvaltning/enhet angetts.

4. Riktlinjer

Utöver att genomföra åtgärder har de anställda i de kommunala verksamheterna och bolagen att följa ett antal riktlinjer för att miljöanpassa verksamheten. Exempel på riktlinjer är att köpa miljöanpassade varor och tjänster enligt ramavtal.

5. Nyckeltal för uppföljning

Nyckeltal ska finnas för att resultatet av åtgärderna ska kunna följas upp och redovisas. Exempel på nyckeltal är kg hushållsavfall/invånare.

4.1 Övergripande mål och delmål

Nedan listas övergripande mål och delmål för respektive miljöområde.

Miljöområde – Effektivare energi- och transportanvändning

I området ingår bl.a. energieffektivisering, fjärrvärmeutbyggnad och transporter. Övergripande mål, delmål och åtgärder för en effektivare energi- och transportanvändning preciseras i respektive kommuns energi- och klimatstrategi.

Miljöområde – Resurssnålt och giftfritt

Miljöområdet Resurssnålt och giftfritt omfattar verksamheter inom avfall, källsortering, kemikalier samt upphandling och inköp.

Övergripande mål 1

Använda naturresurserna hållbart och minska kemikalieanvändningen

Delmål 1 - År 2011 ska alla kommunala verksamheter och bolag ha upphört med användningen av kemikalier som klassas som utfasnings- och riskminskningsämnen enligt Kemikalieinspektionen.

Delmål 2 – Procentuellt öka den mängd farligt avfall som samlas in.

Delmål 3 - År 2014 ska hushållsavfallsmängderna som går till förbränning och deponi ha minskat med 30kg per person och år. År 2020 ska minskningen vara 60kg per person och år. Basår är 2006.

Delmål 4 - Minska vattenförbrukningen i de kommunala verksamheterna och bolagen.

Övergripande mål 2

Öka utbudet och inköpen av miljöanpassade varor och tjänster

Delmål 5 - Från och med år 2010 ska samtliga inköp som görs i de kommunala verksamheterna ske enligt gällande ramavtal. Vid avrop ska i första hand miljöanpassade produkter väljas.

Delmål 6 - Från och med år 2011 ska minst 10 % av livsmedelsinköpen, räknat i kronor, i de kommunala verksamheterna, vara ekologiska (enligt EUs definition). 2020 ska det vara 50 % som är ekologiska.

Miljöområde – Värna mark och vatten

Skogsskötsel, dagvattenhantering, kalkning av vattendrag och våtmarker, restaurering av Vätterbäckarna och åtgärder av enskilda avlopp är exempel på verksamheter som ingår.

Övergripande mål 3

Utveckla och bevara grönstruktur och naturhänsyn

Delmål 7 - Öka miljö- och naturhänsyn i den kommunala skogsskötseln.

Delmål 8 - Öka tillgängligheten till naturen.

Delmål 9 - Utveckla och bevara grönstrukturen i tätorterna, i form av grönområden och grönstråk.

Övergripande mål 4

Minska miljöpåverkan på sjöar och vattendrag samt återskapa den biologiska mångfalden

Delmål 10 - Till och med år 2010 ska andelen öring som når Vättern öka med 30 % och med 75 % till och med år 2020. Basår är 2007.

Delmål 11 - Minska dagvattnets miljöpåverkan.

Delmål 12 - Minska övergödningen av sjöar och vattendrag samt skydda dricksvattentäkter.

Övergripande mål 5

Öka kunskapen om natur och miljö

Delmål 13 - Öka elevernas kunskap om natur, miljö och kretslopp.

4.2 Åtgärder

De allra flesta av de 39 åtgärderna gäller både Habo och Mullsjö kommuner. Detta markeras med att det står (H & M) efter åtgärden. Några åtgärder gäller dock bara Habo (H) och andra bara Mullsjö (M). Genomförandetiden för åtgärderna avgränsas i de allra flesta fall till 2009–2011. Alla åtgärder ska rapporteras årligen till miljö- och energistrategen.

Övergripande mål 1

Använda naturresurserna hållbart och minska kemikalieanvändningen

Delmål 1

År 2011 ska alla kommunala verksamheter och bolag ha upphört med användningen av kemikalier som klassas som utfasnings- och riskminskningsämnen enligt Kemikalieinspektionen.

Åtgärd 1 - Upprätta kemikalieförteckningar på ämnesnivå (H & M)

Kemikalieförteckningar på ämnesnivå ska upprättas inom kommunernas verksamheter och bolag. Eventuella utfasningsämnen enligt Kemikalieinspektionen ska snarast bytas ut. Målsättningen är att även riskminskningsämnena ska ersättas.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen och styrelserna i de kommunala bolagen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/teknisk service och fastighetsenheten samt styrelserna för de kommunala bolagen.

Start

2009, klart 2010.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 2 – Minska användningen av utfasnings- och riskminskningsämnen i C-verksamheter (H & M)

Samtliga företag och verksamheter som är anmälningspliktiga enligt miljöbalken, s.k. C-verksamheter, kommer att informeras om utfasnings- och riskminskningsämnena. Informationen ska leda till att företagen blir mer medvetna om sitt ansvar att tillämpa försiktighetsprincipen och produktvalsprincipen, samt att de aktivt arbetar med att minska användningen av utfasnings- och riskminskningsämnena. Åtgärden ingår bl.a. i egenkontroll-projektet som startade hösten 2007.

Ansvarig

Miljönämnden/miljöförvaltningen

Start

Ingår bl.a. i egenkontrollprojektet som startade 2007.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 2

Öka den mängd farligt avfall som samlas in.

Åtgärd 3 - Insamling av farligt avfall (H & M)

Insamlingen av farligt avfall från kommuninvånarna och de kommunala verksamheterna samt bolagen ska öka procentuellt. Informationsblad ska upprättas och information spridas om hur man ska hantera farligt avfall.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen

Mullsjö: Mullsjö Energi och Miljö AB

Start

2008, klart 2009.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 4 - Insamling av läkemedel och riskavfall (H & M)

Insamlingen av läkemedel och riskavfall från de kommunala verksamheterna, kommuninvånarna och från djurhållning ska öka. Målgruppsanpassade information ska upprättas och spridas. Genom informationsspridningen till kommuninvånarna ska kommunerna bland annat förmedla vad som händer när läkemedel, kemikalier mm spolas ner i avloppsnätet.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen

Mullsjö: Mullsjö Energi och Miljö AB

Start

2008, klart 2009.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 5 - Inventering av PCB² (H & M)

Inventera kommunägda byggnader som är byggda eller renoverade under åren 1956-1973, för att undersöka om fog- eller golvmassor innehåller PCB. Sanering måste ske om fog- eller golvmassor innehåller 500 ppm (500 mg/kg) PCB eller mer. Enligt uppgift finns det inget saneringsbehov i Mullsjö.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/fastighetsenheten

Start

Inventeringen ska rapporteras till miljöförvaltningen senast den 30 juni 2008. Byggnad som är byggd eller renoverad under åren 1956–1969 ska vara sanerad senast 30 juni 2011. Byggnad som är byggd eller renoverad under åren 1970–1973 ska vara sanerad senast 30 juni 2013.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

² PCB – polyklorerade bifenylar är ett av de farligaste konstgjorda ämnena som finns, extremt svårnedbrytbart och påverkar immunförsvaret, det centrala nervsystemet och kan minska fertiliteten.

Åtgärd 6 – Byta ut köldmedier enligt lagstiftningen (H & M)
Ersätta HCFC ³ -köldmedier inom de kommunala verksamheterna och de kommunala bolagen. Utbyte ska ske när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen/kommunala bolag <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/fastighetsenheten/kommunala bolag
Start Åtgärdas när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 7 - Certifiera avloppsslam i kommunala reningsverk (H & M)
Slammet från reningsverken i Habo och Mullsjö ska certifieras enligt Svenskt vattens system REVAQ. Syftet är att trygga avsättningen, så att slammet kan nyttiggöras på jordbruksmark. En hög kvalitet säkerställs på slammet vad gäller renhet och innehåll av växtnäringsämnen.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Mullsjö Energi och Miljö AB
Start 2009, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 3

År 2014 ska hushållsavfallsmängderna som går till förbränning och deponi ha minskat med 30kg per person och år. År 2020 ska minskningen vara 60 kg per person och år. Basår är 2006.

Åtgärd 8 - Nyttiggöra matavfall (H & M)
Upprätta ett system där det organiska avfallet tas omhand, eventuellt genom rötning för biogasproduktion. Systemet införs i Mullsjö under upphandlingsperioden 2009-2014, i Habo 2011-2016.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Mullsjö Energi och Miljö AB
Start <i>Habo:</i> Under nästa upphandlingsperiod 2011-2016, klart senast 2016. <i>Mullsjö:</i> Under nästa upphandlingsperiod 2009-2014, klart senast 2014.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

³ HCFC – klorfluorkolväten vilka bidrar till uttunnningen av ozonskiktet.

Åtgärd 9 – Öka källsorteringen i de kommunala verksamheterna och bolagen (H & M)
Bygga ut källsorteringen i de kommunala verksamheterna och bolagen. Ett antal hämtställen på skolor/vårdenheter/lokaler i respektive kommun ska utses där förpackningar m.m. Hämtas av antingen en entreprenör eller i egen regi.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen/kommunala bolagen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/fastighetsenheten/kommunala bolag
Start 2009, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 10 - Sortera mera (H & M)
Återkommande information till alla hushåll om källsortering, bland annat med inriktning på förpackningsinsamling med anledning av att Habo och Mullsjö har haft minskande insamlingsresultat. Det kan ske i form av sorteringsguide, miljöalmanacka eller information på fakturor.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Mullsjö Energi och Miljö AB
Start 2009, därefter löpande.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 4

Minska vattenförbrukningen i de kommunala verksamheterna och bolagen.

Åtgärd 11 – Installera snålspolande duschar och blandare (H & M)
Snålspolande duschar och blandare ska installeras i samband med renovering och nybyggnation i de kommunala verksamheternas och bolagens fastighetsbestånd.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/fastighetsenheten
Start 2009, därefter löpande.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Övergripande mål 2

Öka utbudet och inköpen av miljöanpassade varor och tjänster

Delmål 5

Från och med år 2010 ska samtliga inköp som görs i de kommunala verksamheterna ske enligt gällande ramavtal. Vid avrop ska i första hand miljöanpassade produkter väljas.

Åtgärd 12 – Göra inköp enligt gällande ramavtal (H & M)

Informationseminarier om gällande avtal ska genomföras. Målgruppen är både de som köper in och de som är ansvariga för attestering av fakturorna. Upphandlingsenheten i Jönköping bjuds in för att informera om sin roll, sina respektive ansvarsområden och vilka miljökriterier som ingår i upphandlingsprocessen. Information ska också lämnas om de miljöanpassade produkter som finns i respektive produktgrupp.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/kommunchefen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/kommunchefen

Start

2009, klart 2009.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 6

Från och med år 2011 ska minst 10 % av livsmedelsinköpen, räknat i kronor, i de kommunala verksamheterna, vara ekologiska. 2020 ska det vara 50 % som är ekologiska.

Åtgärd 13 – Öka andelen ekologiska livsmedel (H & M)

Utbildning av kostansvariga och kökspersonal ska genomföras för att öka kunskapen och användningen av ekologiska produkter i matlagningen. Den nationella målsättningen är att 25 procent ska vara ekologiskt i offentlig sektor år 2010. Eftersom Habo och Mullsjö i dagsläget har väldigt få ekologiska produkter i matlagningen (bedömningen är mindre än 1 procent) är målsättningen inledningsvis att nå 10 procent till år 2011. I Habo är det vetemjöl och gula ärter som är ekologiska. I Mullsjö har ekologiska flingor och mjöl köpts in.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/kostenheten

Start

2010, klart 2010.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Övergripande mål 3 Utveckla och bevara grönstruktur och naturhänsyn

Delmål 7

Öka miljö- och naturhänsyn i den kommunala skogsskötseln.

Åtgärd 14 - Göra skogsbruksplanen till ett aktivt styrinstrument (H & M)
I Mullsjö ska skogsbruksplanen revideras för kommunens skogar. I den ska kriterier för skötsel ingå samt riktlinjer för uppföljning. (M) För båda kommunerna gäller att skogsbruksplanerna ska innehålla särskilda åtgärder vid värdefulla vatten. (H & M) För att följa det löpande arbetet i skogsskötseln ska det tas fram en rutin och en checklista som gör att alla moment kan följas på ett systematiskt sätt. I checklistan ska ingå alla moment från beställning av arbetet till och med att arbetet slutförts. Syftet är att entreprenörerna ska följa gällande skogsbruksplan. (H & M)
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/teknisk service
Start Rutin och checklista: 2008, klart 2008. Mullsjös skogsbruksplan revideras 2010.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 8

Öka tillgängligheten till naturen.

Åtgärd 15 – Ta fram underlag för nya gång-, cykel- och vandringsleder (H & M)
Ta fram underlag till nya gång-, cykel- och vandringsleder. I första hand se över om det är möjligt att binda samman två eller flera redan befintliga leder, särskilt aktuellt vid nya bostadsområden.
Ansvarig <i>Habo:</i> Fritids- och kulturnämnden/fritids- och kulturförvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/kommunutvecklaren
Start 2009, klart 2010.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 16 – Marknadsföring av cykel- och vandringsleder (H & M)
Revidera befintliga kartor och ledbeskrivningar samt marknadsföra cykel- och vandringslederna i och omkring tätorterna. Marknadsföringen kan ske genom att bland annat genomföra årliga guidade vandringsturer i kommunerna. Dessutom ska informationsmaterial tas fram och informationen ska presenteras på kommunernas hemsidor.
Ansvarig <i>Habo:</i> Fritids- och kulturnämnden/fritids- och kulturförvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/kommunutvecklaren
Start 2010, klart 2011.
Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.
Åtgärd 17 - Underhåll och skötsel av vandringsleder (H & M)
Kontinuerligt underhåll och skötsel av befintliga vandringsleder ska genomföras. En underhållsplan ska tas fram.
Ansvarig <i>Habo:</i> Fritids- och kulturnämnden/fritids- och kulturförvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/kommunutvecklaren
Start 2009, klart 2010.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 9

Utveckla och bevara grönstrukturen i tätorterna, i form av grönområden och grönstråk.

Åtgärd 18 - Bevara grönstråk (H)
Tillsammans med markägare utreda vilket formellt skydd som är lämpligast (naturreservat eller naturvårdsavtal) för området mellan Sjogarp och Munkaskog, i utkanten av Habo tätort. I detaljplaneprogram för Sjogarpsområdet har området norr om bostadsområdet reserverats som grönstråk men i detaljplanerna är det inte säkerställt. Området bör ges ett formellt skydd som säkerställer att området bibehålles som grönstråk mellan Habo samhälle och Vätterstranden.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen
Start 2009, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 19 – Utarbeta grönstrukturplaner och skötselanvisningar för grönområdena (H & M)
Utarbeta en grönstrukturplan för Mullsjö tätort som belyser hur den biologiska mångfalden kan främjas och hur grönstråken inom tätorten och det omgivande landskapet kan bibehållas och stärkas. För Habo tätort finns en grönstrukturpolicy. Grönstrukturplanerna revideras en gång varje mandatperiod. Skötselplanerna för både Habo och Mullsjö ska revideras med utgångspunkt i grönstrukturplanerna. Dessutom ska skyddsvärda träd inventeras.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/teknisk service
Start 2009, klart 2010.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 20 - Bevara den biologiska mångfalden (H & M)
Utreda behovet av formellt skydd och förbättrad skötsel för specifika naturobjekt, exempelvis Habomaskrosen och nyckelbiotoper, bl.a. rikkärret vid Havstenschult i Mullsjö.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/miljö- och energistrategen ansvarar för utredning av formellt skydd, tekniska förvaltningen tar fram skötselplan <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/miljö- och energistrategen ansvarar för utredning av formellt skydd, teknisk service tar fram skötselplan
Start 2010, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Övergripande mål 4

Minska miljöpåverkan på sjöar och vattendrag samt återskapa den biologiska mångfalden

Delmål 10

Till och med år 2010 ska andelen öring som når Vättern öka med 30 % och med 75 % till och med år 2020. Basår är 2007.

Åtgärd 21 - Fortsatt kalkning av sjöar och vattendrag (H & M)
Följa befintlig kalkningsplan för sjöar, vattendrag och våtmarker i kommunerna för att minska försurningen och bidra till målet om levande sjöar och vattendrag.
Ansvarig Miljönämnden/miljöförvaltningen
Start Sker löpande.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen .

Åtgärd 22 - Restaurering av Vätterbäckarna (H)
Genomföra restaureringsåtgärder i syfte att i så stor utsträckning som möjligt återskapa vattendragens naturlighet genom att återställa och optimera livsbetingelserna för de organismer som är beroende av vattendragen för sin fortlevnad. Exempel på planerade restaureringsåtgärder i Vätterns tillflöden är utrivning av dammar, byggandet av fisktrappor (tekniska fiskvägar) och omlöp, återställande av rensade sträckor genom utplacering av block, sten och lekgrus och förbättring av passerbarheten genom vägtrummor.
Ansvarig Miljönämnden/miljöförvaltningen
Start Arbetet pågår.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 23 – Skydda Vätterbäckarna (H)
Vätterns tillflöden har ett mycket högt skyddsvärde. Av denna anledning prioriteras arbetet med att på olika sätt skapa ett långsiktigt skydd för de vattendrag som har högst värden och tydligast hot. Skyddsarbetet består formellt av områdesskydd genom inrättande av naturreservat eller tecknande av naturvårdsavtal.
Ansvarig Länsstyrelsen i Jönköpings län
Start 2007, klart 2015.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 24 - Informera om Vätterbäckarna (H)
Genom att uppmärksamma Vätterbäckarna ökar kunskapen hos allmänheten om den unika naturen och den kulturhistoriska miljön i och kring vattendragen. Ett första steg i detta arbete är att genomföra det kommunala naturvårdsprojektet ”Besöksmål Vätterbäckarna” vars syfte är att genom olika informationsinsatser öka antalet fiske-, natur- och kulturintresserade besökare vid Vätterbäckarna i Habo, Jönköpings och Hjo kommuner. Att på detta sätt lyfta fram Vätterbäckarna som besöksmål ökar bygdens attraktivitet för såväl lokalbefolkning som besökande.
Ansvarig Miljönämnden/miljöförvaltningen och Länsstyrelsen i Jönköpings län
Start 2008, klart 2009
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen

Delmål 11

Minska dagvattnets miljöpåverkan.

Åtgärd 25 – Upprätta anvisningar för den fysiska planeringen om dagvattnets omhändertagande (H & M)
Upprätta lokala anvisningar som ger vägledning för hur dagvatten ska omhändertas i exploateringsområden. Anvisningarna anpassas till kommunens lokala förutsättningar och ska utgöra vägledning för dagvattenfrågorna i den fysiska planeringen, vid projekteringen och i anmälan till miljönämnden. Dagvatten bör i möjligaste mån tas om hand lokalt, s.k. LOD ⁴ . Alternativa lösningar med magasin för utjämning av flödesvariationer till följd av stora regnmängder då dagvattenledningarnas kapacitet överskrids ska belysas liksom andra lämpliga tekniska lösningar. Bebyggelse ska placeras och ledningsnät dimensioneras så att risken för översvämningar minimeras.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/teknisk service och Mullsjö Energi och Miljö AB
Start 2009, klart 2010.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen

⁴ LOD – Lokalt omhändertagande dagvatten

Åtgärd 26 – Anpassa dagvattensystemet (H & M)
Analysera befintligt dagvattensystem genom att använda datamodeller som beskriver ledningsnätets funktion med avseende på kapacitet och risken för driftsstörningar. Avstämning och anpassning mot etablerade funktionskrav och den ökande risken för stora nederbörds mängder. Åtgärderna sammanställs i en åtgärdsplan.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/teknisk service och Mullsjö Energi och Miljö AB
Start 2010, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 27 – Uppföra biltvättplatser (H & M)
Biltvätt på gatan förorenar dagvattensystemet. Därför ska en inventering genomföras för att utreda vilka platser inom de större och mindre tätorterna som är lämpliga som allmänna biltvättplatser. När utredningen görs är det också lämpligt att göra en genomgång av tänkbara biltvättaktörer.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/teknisk service
Start 2010, utredningen klar 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Delmål 12

Minska övergödningen av sjöar och vattendrag samt skydda dricksvattentäkter.

Åtgärd 28 – Åtgärda enskilda avlopp (H & M)
2007 inleddes ett kommungemensamt projekt med syfte att få fastighetsägare att åtgärda sina enskilda avlopp. Målet är att minska antalet undermåliga avlopp med 50 % till och med år 2011 från basåret 2007. Inventeringen av enskilda avlopps anläggningar visade att ca 700 var undermåliga.
Ansvarig Miljönämnden/miljöförvaltningen
Start 2007, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 29 – Minska miljöpåverkan från avlopp i omvandlingsområden (H & M)
Åtgärda s.k. omvandlingsområden, exempelvis f.d. fritidshusområden med allt fler helårsboende, där vatten- och avloppssystemet behöver kompletteras och nyanläggas. 2010 ska en åtgärdsplan redovisas för aktuella områdena. Lämpliga områden införlivas i det kommunala verksamhetsområdet för vatten och avlopp.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen i samverkan med miljönämnden/miljöförvaltningen <i>Mullsjö:</i> Mullsjö Energi och Miljö AB i samverkan med miljönämnden/miljöförvaltningen
Start 2009, åtgärdsplan redovisas 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 30 – Upprätta och revidera föreskrifter för vattenskyddsområden (H & M)
a) Det pågående arbetet med att upprätta och revidera vattenskyddsområdenas föreskrifter fortsätter. Nya föreskrifter upprättas för Baskarp och Brandstorp. Föreskrifterna för Furusjö och Dykärr revideras. (H) b) Föreskrifterna för Mullsjös vattenskyddsområden i Sandhem respektive Mullsjö tätort (Havstenschult) ska revideras.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Mullsjö Energi och Miljö AB
Start <i>Habo:</i> 2007, klart 2011. <i>Mullsjö:</i> 2009, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Övergripande mål 5 Öka kunskapen om natur och miljö

Delmål 13

Öka elevernas kunskap om natur, miljö och kretslopp.

Åtgärd 31 – Utarbeta miljöstrategier för skolor och förskolor (H & M)
Utarbeta strategier för respektive skol-/rektorsområde för hur miljöfrågor och miljöhänsyn ska integreras i skolorna och förskolornas undervisning. Miljöanpassning av övrig verksamhet på skolorna som transporter och avfall ska också ingå. Strategierna revideras regelbundet.
Ansvarig <i>Habo:</i> Barn- och utbildningsnämnden/barn- och utbildningsförvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/respektive skolområde samt förskoleverksamheten
Start 2009, klart 2011
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 32 – Öka antalet Grönflaggcertifieringar av skolor och förskolor (H & M)

Genom att öka antalet förskolor och skolor med Grön Flagg eller annat system (Myndigheten för skolutveckling har en modell som heter Skola för hållbar utveckling), ökar kunskapsnivån i våra skolor och förskolor. År 2011 ska samtliga skolor och förskolor i Mullsjö ha Grön Flagg eller annat system. Habo har inget konkret mål.

Ansvarig

Habo: Barn- och utbildningsnämnden/barn- och utbildningsförvaltningen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/respektive skolområde samt förskoleverksamheten

Start

2009, klart 2011.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 33 – Utveckla användningen av naturområden vid skolor och förskolor (M)

Naturområden nära skolor och förskolor ska identifieras, inventeras och användas i utomhuspedagogiken. De inventerade områdena anpassas till skolors och förskolor utepedagogik. Det kan också bli aktuellt med kompetensutveckling av lärare för att få full effekt av hur områdena kan användas. Ämnen som kan vara aktuella att involvera i utepedagogiken är naturstudier, miljökunskap, idrott och hälsa, rörelse och matematik. Utgångspunkten för åtgärden bör vara motsvarande det projekt som genomförs i Habo kommun under 2007–2009.

Ansvarig

Mullsjö: Kommunstyrelsen/respektive skolområde samt förskoleverksamheten

Start

2009, klart 2010.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 34 – Utveckla skolgårdar och naturområden vid skolor och förskolor (H)

Barn- och utbildningsförvaltningen och tekniska förvaltningen ska gemensamt arbeta fram en åtgärdsplan för hur skolgårdarna (gäller både förskolor och skolor) ska utvecklas i mer pedagogisk och BarnBra⁵ riktning. Planen ska innehålla uppgifter om fysiska åtgärder, det löpande underhållet och skötseln samt vem som ansvarar. Som ett led i Habos arbete med utepedagogik i naturområden nära skolor och förskolor måste den framtida skötseln av de fem skolnaturområdena klargöras, särskilt ur ett naturvårdsperspektiv. Det gäller dels att klargöra ansvaret internt inom barn- och utbildningsförvaltningen, dels tekniska förvaltningens roll och ansvar för skogen och marken där naturområdena finns. Skötseln och ansvaret ska dokumenteras. Barn- och utbildningsförvaltningen är sammankallande.

Ansvarig

Barn- och utbildningsnämnden/barn- och utbildningsförvaltningen

Start

2009, klart 2010.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

⁵ BarnBra är en metod som sätter barnens behov i centrum, till exempel när man anpassar skolgårdar.

Åtgärd 35 – Öka antalet studiebesök i kommunala verksamheter och bolag (H & M)

Studiebesök ska anordnas på återvinningscentraler, reningsverk, fjärrvärmebolag m.m. för elever i kommunerna. Besöken ska ordnas i samarbete mellan skolor och tekniska förvaltningen/teknisk service/kommunala bolag i respektive kommun. Skolorna står för planeringen så att det blir en naturlig del i undervisningen.

Ansvarig

Habo: Barn- och utbildningsnämnden/barn- och utbildningsförvaltningen

Mullsjö: Kommunstyrelsen/respektive skolområde samt förskoleverksamheten

Start

2009, därefter löpande.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Övriga åtgärder**Åtgärd 36 – Identifiering och sanering av förorenade områden i pågående verksamheter (H & M)**

Som ett led i arbetet för en giftfri miljö pågår ett länsprojekt med att identifiera förorenad mark enligt MIFO⁶ fas 1. Projektet har hittills omfattat branscherna träimpregnerare och sågverk med dopning samt industrier som använder/har använt klorerade lösningsmedel och ytbehandlat med metaller. Projektet kommer fortsättningsvis att omfatta övriga aktuella branscher så som till exempel bensinstationer, åkerier.

Ansvarig

Miljönämnden/miljöförvaltningen

Start

2007, därefter löpande.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 37 - Minska inläckage till spillvattennätet (H & M)

Systematisk undersökning av spillvattennätet med avseende på inläckande grundvatten och dagvatten ska genomföras. Behoven av åtgärder ska sammanställas i en åtgärdsplan. Syftet är att minska påverkan på reningsverket d.v.s. att inte få in vatten i reningsverket som inte behöver renas. I Mullsjö har undersökningsfasen inletts.

Ansvarig

Habo: Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen

Mullsjö: Mullsjö Energi och Miljö AB

Start

2009, oklart när planen blir klar i Habo. Mullsjö ska vara klar 2008.

Rapportering

Årligen till miljö- och energistrategen.

⁶ MIFO – Metodik för Inventering av Förorenade Områden

Åtgärd 38 – Installera fettavskiljare (H & M)
Installera fettavskiljare i de tillagningskök som saknar fettavskiljare. Kärrs förskola i Habo samt Trollehöjdsskolan och Kronängsskolan i Mullsjö saknar fettavskiljare.
Ansvarig <i>Habo:</i> Kommunstyrelsen/tekniska förvaltningen <i>Mullsjö:</i> Kommunstyrelsen/fastighetsenheten och kostenheten
Start 2009, klart 2011.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

Åtgärd 39 - Miljöstatistik och nyckeltal (H & M)
Avgränsa statistik och nyckeltal så att det är möjligt att följa upp och redovisa resultatet för de övergripande målen och delmålen. Resultaten redovisas till kommunfullmäktige.
Ansvarig Kommunstyrelsen/miljö- och energistrategen
Start 2009, klart 2009.
Rapportering Årligen till miljö- och energistrategen.

4.3 Riktlinjer och tips

Utöver att genomföra åtgärder bör de anställda så långt det är möjligt arbeta utifrån följande riktlinjer för att miljöanpassa verksamheten.

Riktlinjer för miljöområdet Resurssnålt och giftfritt

- Spara resurser, både ekonomi och miljö, genom att tänka efter innan du köper eller använder något. Byt inte utrustning, t.ex. datorer, bara för att det gått en viss tid sedan köpet. Dosera rätt mängd tvätt- och diskmedel etc.
- Köp miljöanpassade produkter och enligt ramavtal. De som köper in varor bör vara väl insatta i produktsortimentet så att miljöanpassade produkter väljs. Ett exempel är att köpa ekologiska livsmedel och/eller rättvisemärkt.
- Håll dig uppdaterad om gällande avtal. I Habo kommun används webbplatsen upphandling.com via intranätet. I Mullsjö finns också avtalen på intranätet, under Ramavtal.
- Använd miljöstyrningsrådets upphandlingsverktyg vid egna upphandlingar, se www.msr.se. Ta också råd av upphandlingsenheten i Jönköping.
- Minska användningen av engångsartiklar och material där det är möjligt.
- Kopiera smartare, antingen dubbelsidigt eller förminska när det är möjligt.
- Källsortera mera.

Riktlinjer för miljöområdet Värna mark och vatten

- Miljöaspekterna ska vara styrande och en naturlig del i den fysiska planeringen.
- Klimatförändringarnas risker och konsekvenser ska beaktas i planering, projektering och det löpande underhållet av infrastruktur som gator, vatten och avlopp.
- Natur- och miljöhänsyn ska vara en naturlig del i skolor och förskolors pedagogik.

Tips till kommuninvånarna

- Lämna överblivna läkemedel till apoteket. Då behandlas de på ett säkert sätt.
- Köp miljöanpassade varor.
- Använd inte starkare rengöringsmedel än nödvändigt. Det du behöver är *ett* diskmedel och *ett* allrengöringsmedel, miljömärkta förstås.
- Källsortera mera och säg nej till direktreklam.
- Köp kvalitet, handla få saker som håller länge.
- Drick kranvatten.
- Ta hand om ditt avfall! Nedskräpning ökar tillförseln av giftiga och skadliga ämnen i naturen.
- Se till att ditt enskilda avlopp är funktionsdugligt. Övergödning är ett problem.
- Tvätta inte bilen på gatan. Tvättvattnet förorenar dagvattnet som i sin tur kan förorena vattendragen.
- Tänk globalt, handla lokalt. Tänk på vilka globala konsekvenser din livsstil har, försök minska din resursanvändning.
- Gå ut mer i naturen! Läs kommunernas naturinformation exempelvis om vandringsleder, Vätterbäckarna m.m. Här får du tips på naturområden i närmiljön.
- Vänj barnen vid naturen. Bygg kojor, paddla, tälta, vandra, snickra fågelholkar m.m.

4.4 Miljönytta och ekonomi

Miljöprogrammets åtgärder har bedömts utifrån miljönytta och ekonomi. Se nedanstående tabell.

Miljönyttan har bedömts utifrån följande fyra alternativ:

★ = stor betydelse för att nå delmålen till och med 2011

☆ = stor framtidspotential

★ = mindre betydelse för att nå delmålen till och med 2011

☆ = mindre framtidspotential

Ekonomi

Ekonomi har uppskattats utifrån investerings- och/eller driftskostnader samt arbetsinsats. Miljöåtgärder kan kortsiktigt ge ekonomisk vinst exempelvis att köpa enligt gällande avtal. I ett längre tidsperspektiv är många av åtgärderna en förutsättning för en hållbar utveckling. Ekonomi har bedömts utifrån om åtgärden ryms inom befintlig budget eller om budgeten måste utökas. När det varit möjligt har också den uppskattade kostnaden angetts.

Arbetsinsatsen har bedömts efter om åtgärden medför en relativt liten arbetsinsats eller stor arbetsinsats. Kunskapen om arbetsinsatsen är oftast inte tillräckligt stor så därför kan inte antalet arbetsdagar anges. Tidsåtgången har angetts i de fall det varit möjligt.

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
1. Upprätta kemikalieförteckningar på ämnesnivå (H & M)	1	God kännedom om kemikalierna som används, ämnena som ingår i kemikalierna och deras miljö- och hälsoeffekter gör att olämpliga produkter kan fhasas ut och andra väljas.	★	<i>Habo</i> HB: Kostnaden ryms inom befintlig budget. Måttlig arbetsinsats. HE: Kostnaden ryms inom befintlig budget. Måttlig arbetsinsats. Tf: Ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats (1 dag/arbetsplats). <i>Mullsjö</i> Fe: Ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats. MB: Åtgärdens omfattning oklar. MEM: Ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. Ts: Ryms inom befintlig budget.

Habo

HB: Habo Bostäder AB
HE: Habo Energi AB
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Fe: Fastighetsenheten
MB: Mullsjö Bostäder AB
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB
Ts: Teknisk service

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
2. Minska användningen av utfasnings- och riskminskningsämnen i C-verksamheter (H & M)	1	Se ovan.	★	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Ingår i miljöförvaltningens befintliga budget och projekt om egenkontroll.
3. Insamling av farligt avfall (H & M)	1	Kunskap om miljöeffekter och risker samt hur sorteringen ska gå till är grunden för ett förändrat beteende.	★	<i>Habo</i> Tf: Ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> MEM: Ryms inom befintlig budget, kostnad för åtgärd 3, 4 och 10 ca 50-75 tkr.
4. Insamling av läkemedel och riskavfall (H & M)	1		★	<i>Habo</i> Tf: Ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> MEM: Ryms inom befintlig budget, kostnad för åtgärd 3, 4 och 10 är ca 50-75 tkr.
5. Inventering av PCB (H & M)	1	Kännedom om var PCB finns är första steget för att få bort PCB från bostäder och fastigheter.	★	<i>Habo</i> Tf: Inventeringen ryms inom befintlig budget. Saneringen kostar ca 100 tkr. Jobbet beställs, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Fe: Finns inget att sanera.

Habo

Mf: Miljöförvaltningen (H & M)
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Fe: Fastighetsenheten
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
6. Byta ut köldmedier enligt lagstiftningen (H & M)	1	Utfasning av köldmedier är en nödvändig åtgärd för att minska påverkan på ozonskiktet och klimatet.	★	<i>Habo</i> HB: Utbyte sker när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd. Ryms inom befintlig budget. HE: Utbyte sker när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd. Ryms inom budget. Tf: Utbyte sker när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd. Ryms inom befintlig budget. <i>Mullsjö</i> Fe: Utbyte sker när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd. Ryms inom befintlig budget. MB: Utbyte sker när teknisk eller ekonomisk livslängd är uppnådd. Ryms inom befintlig budget.
7. Certifiera avloppsslam i kommunala reningsverk (H & M)	1	Certifieringen av avloppsslammet gör att man säkerställer kvaliteten och på så sätt ökar möjligheten att återanvända slammet. Om inte kvaliteten är tillräcklig måste kraven på invånare och verksamheter höjas och på så sätt ökar mängden farligt avfall som samlas in.	★	<i>Habo</i> Tf: Budgeten måste utökas (stor avgift för certifiering + årlig återkommande avgift). Stor arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> MEM: Budgeten måste utökas, stor arbetsinsats.
8. Nyttiggöra matavfall (H & M)	1	Genom rötning av det organiska avfallet och produktion av biogas till fordonsbränsle kan användningen av fossila bränslen för transporter minska.	★	<i>Habo</i> Tf: Investering, materialkostnader, info mm kostar ca 400 tkr. Hämtningskostnaden ökar. Ingår ej i befintlig budget. Investeringen kräver en taxehöjning. Stor arbetsinsats. Stort informationsbehov. <i>Mullsjö</i> MEM: Investeringen kommer att finansieras med hjälp av taxan, stor arbetsinsats.

Habo

HB: Habo Bostäder AB
HE: Habo Energi AB
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Fe: Fastighetsenheten
MB: Mullsjö Bostäder
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
9. Öka källsorteringen i de kommunala verksamheterna och bolagen (H & M)	1	En bra källsortering är grunden för en miljöanpassad avfallshantering. Därför är det viktigt att hushåll och företag sorterar sitt avfall och lämnar det till de insamlingssystem som finns. De kommunala verksamheterna och bolagen måste föregå med gott exempel och källsortera i sina verksamheter. Källsortering bidrar till mindre mängder osorterat avfall.	★	<i>Habo</i> HB: Källsortering är införd och driftskostnaden ingår i budgeten. HE: Ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats. HK: Ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats. Tf: Vid ombyggnadsbehov ca 10 tkr per arbetsplats, annars ryms det inom befintlig budget (möbler/kärl). Ca 15 dagar i arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Fe: Ryms inte inom befintlig budget. Stor arbetsinsats. MB: Är redan införd. Ingen ytterligare arbetsinsats krävs. MEM: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats.
10. Sortera mera (H & M)	1	Se ovan.	★	<i>Habo</i> Tf: Tryckkostnader kan överstiga budget med ca 10 tkr/år. Omkring 30 dagar årligen om kalender eller sorteringsguide ska tas fram. <i>Mullsjö</i> MEM: Ryms inom befintlig budget, kostnad för åtgärd 3, 4 och 10 ca 50-75 tkr.
11. Installera snålspolande duschar och blandare (H & M)	1	Resursen dricksvatten bör inte förorenas i onödan och därför bör inte större vattenmängd än nödvändigt användas. Ytterligare ett argument är att reningen av spillvatten kostar.	★	<i>Habo</i> Tf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Fe: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats.
12. Göra inköp enligt gällande ramavtal (H & M)	2	I upphandlingar som sköts av upphandlingsenheten i Jönköping ingår, i de allra flesta fall, miljökriterier som krav och miljö är en parameter när anbuden utvärderas.	★	<i>Habo</i> Kommunchefen: Totalt sett blir det billigare att köpa enligt gällande avtal. <i>Mullsjö</i> : Kommunchefen: Totalt sett blir det billigare att köpa enligt gällande avtal.

Habo

HB: Habo Bostäder AB
HE: Habo Energi AB
HK: Habo Kraft AB
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Fe: Fastighetsenheten
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB
MB: Mullsjö Bostäder
Ts: Teknisk service

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
13. Öka andelen ekologiska livsmedel (H & M)	2	Genom utbildning får kökspersonalen kunskap dels om miljökriterier och djuromsorgskrav som ingår i KRAV-kriterierna, dels kunskap om hur produkterna kan användas i matlagningen.	★	<i>Habo</i> Tf: Ökad kostnad med 80-100 tkr. Måttlig arbetsinsats (seminarier, kurser mm). <i>Mullsjö</i> Ke: Ökad kostnad med ca 100-150 tkr (svårt att beräkna). Arbetsinsatsen är säkert ett par dagar.
14. Göra skogsbruksplanen till ett aktivt styrinstrument (H & M)	3	Genom aktivare styrning och uppföljning minskar risken att naturvärden skadas. Man måste också arbeta för att öka naturvärdena.	★	<i>Habo</i> Tf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats om ca 1 vecka. <i>Mullsjö</i> Ts: Kostnad på ca 80 tkr.
15. Ta fram underlag för nya gång-, cykel- och vandringsleder (H & M)	3	Med fler cykel- och vandringsleder, mer marknadsföring och bra underhåll ökar invånarnas möjligheter att använda den vackra naturen i våra kommuner. Indirekt ökar kunskapen om skog, mark och miljöhänsyn samt att folkhälsan förbättras.	★	<i>Habo</i> FKf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Ku: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats.
16. Marknadsföring av cykel- och vandringsleder (H & M)	3		★	<i>Habo</i> FKf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Ku: Kostnaden ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats.
17. Underhåll och skötsel av vandringsleder (H & M)	3		★	<i>Habo</i> FKf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Ku: Kostnaden ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats.

Habo

FKf: Fritids- och kulturförvaltningen
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Ke: Kostenheten
Ku: Kommunutvecklaren
Ts: Teknisk service

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
18. Bevara grönstråk (H)	3	Om grönområdet säkerställs finns ett tillräckligt brett grönstråk att nyttja för naturstigar m.m. mellan Vätterstranden och Habo centrum. Det bidrar till en god bebyggd miljö för invånarna dels i närområdet dels i övriga Habo.	★	<i>Habo</i> Tf: Svårt att bedöma. Beror på vilken typ av skydd som väljs men en del handläggning i och med avtal eller vid ansökan om naturreservat kan bli aktuellt.
19. Utarbeta grönstrukturplaner och skötselplaner för grönområdena (H & M)	3	Med en grönstrukturplan som utgångspunkt kan grönytor och grönstråk i Habo och Mullsjö tätorter utvecklas och bevaras. Grönområden har olika funktion och kräver olika skötsel för att naturvärdena ska säkerställas. Det är därför väsentligt att ha aktuella skötselplaner.	★	<i>Habo</i> Tf: Ryms inom befintlig budget, ca 2-3 arbetsveckor/per gång/mandatperiod. <i>Mullsjö</i> Ts: Stor arbetsinsats, antal arbetsdagar kan ej anges.
20. Bevara den biologiska mångfalden (H & M)	3	För att naturvärdena ska bestå och utvecklas måste skydd och skötsel anpassas.	★	<i>Habo</i> Miljö- och energistrategen: Får ingå som en arbetsuppgift i strategens arbete. En strategtjänst om 50 % ingår i budgeten fr o m 2009. Tf: Ryms inom befintlig budget, måttlig arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Miljö- och energistrategen: Får ingå som en arbetsuppgift i strategens arbete. En strategtjänst om 50 % ingår i budgeten fr o m 2009. Ts: Budgeten behöver utökas, kostnad okänd. Måttlig arbetsinsats.

Habo
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö
Ts: Teknisk service

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
21. Fortsatt kalkning av sjöar och vattendrag (H & M)	4	Försurning är ett av Jönköpings läns största miljöproblem och kalkningen måste fortsätta för att hejda effekterna av försurningen.	★	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Nästan alla kostnader täcks av bidrag från staten. Relativt liten arbetsinsats.
22. Restaurering av Vätterbäckarna (H)	4	Alla tre åtgärderna syftar till att i så stor utsträckning som möjligt återskapa vattendragens naturlighet genom att återställa och optimera livsbetingelserna	★	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Vissa av bäckarna finansieras till 100 % av bidrag från staten. För några bäckar bidrar Habo kommun med 15 % av åtgärdens kostnad. Arbetsinsatsen är stor då arbetet pågår under många år.
23. Skydda Vätterbäckarna (H)	4	för de organismer som är beroende av vattendragen för sin fortlevnad samt att informera om arbetet.	★	Länsstyrelsen ansvarar för arbetet och staten finansierar vid eventuell markinlösen.
24. Informera om Vätterbäckarna (H)	4		★	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Kostnaden ingår detta som en del i restaureringsarbetet (åtgärd 22). Visst administrativt arbete förekommer, ingår i befintlig budget. <i>Länsstyrelsen</i> Kostnaden ingår som en del i restaureringsarbetet (åtgärd 22).
25. Upprätta anvisningar för den fysiska planeringen om dagvattnets omhändertagande (H & M)	4	Planering av framtida dagvattensystem (i nya områden) och anpassning av befintliga måste ske för att hantera ökande nederbördsmängder, en konsekvens av det förändrade klimatet.	★	<i>Habo</i> Tf: Ryms inom befintlig budget. Tar ca 1 vecka att skriva anvisningar. <i>Mullsjö</i> MEM: Ryms inom befintlig budget.

Habo

Mf: Miljöförvaltningen (H+M)
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
26. Anpassa dagvattensystemet (H & M)	4	Planering av framtida dagvattensystem (i nya områden) och anpassning av befintliga måste ske för att hantera ökande nederbörds mängder, en konsekvens av det förändrade klimatet.	★	<i>Habo</i> Tf: Konsult anlitas, kostnad ca 100 tkr. Budgeten behöver utökas. Arbetsinsatsen är liten. <i>Mullsjö</i> MEM: Budgeten behöver utökas för att kunna anlita extern hjälp med tillgång till beräkningsmodeller. Måttlig arbetsinsats. Ts: Måttlig arbetsinsats, arbetsdagar kan ej anges.
27. Uppföra biltvättplatser (H & M)	4	Iordningställda biltvättplatser är en åtgärd för att minska biltvättandet på gatan och därmed dagvattnets miljöpåverkan på våra vattendrag och sjöar.	★	<i>Habo</i> Tf: Kostnaden ryms inom befintlig budget, relativt liten arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Ts: Budgeten behöver utökas, kostnad okänd. Måttlig arbetsinsats.
28. Åtgärda enskilda avlopp (H & M)	4	Med bättre rening av utgående avloppsvatten minskas kväveutsläppen och därmed övergödningen av våra vattendrag.	★	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Arbetsinsatsen är omfattande och ska pågå under flera år. Personalkostnaden måste täckas av miljönämndens budget.
29. Minska miljöpåverkan från avlopp i omvandlingsområden (H & M)	4	Med bättre rening av utgående avloppsvatten minskas kväveutsläppen och därmed övergödningen av våra vattendrag.	★	<i>Habo</i> Mf: Arbetet får ingå som en del i det pågående avloppsprojektet. Tf: Ryms inom befintlig budget, stor arbetsinsats (information). <i>Mullsjö</i> MEM: Åtgärden är planerad men ofinansierad. Måttlig arbetsinsats. Mf: Arbetet får ingå som en del i det pågående avloppsprojektet.

Habo

Mf: Miljöförvaltningen (H+M)
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB
Ts: Teknisk service

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
30. Upprätta och revidera föreskrifter för vattenskyddsområden (H & M)	4	Genomgång av kommunens vattentäkter och nya föreskrifter säkrar vattenstatusen för kommande generationer.	★	<i>Habo</i> Tf: Arbetet är i princip klart. <i>Mullsjö</i> MEM: Åtgärden kommer att innebära en extra kostnad, budgeten behöver utökas.
31. Utarbeta miljöstrategier för skolor och förskolor (H & M)	5	Strategierna blir ett redskap för att tydliggöra hur miljöfrågorna ska integreras i undervisningen och säkerställa så att miljöhänsyn blir en del av vardagen i skolan/förskolan.	★	<i>Habo</i> Buf: Kostnaden ryms inom befintlig budget. Stor arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Bu: Kostnaden ryms inom befintlig budget. Stor arbetsinsats.
32. Öka antalet Grönflaggcertifieringar av skolor och förskolor (H & M)	5	Syftet är att involvera eleverna i miljö- och hälsoarbetet, genomföra miljöåtgärder samt att marknadsföra miljöarbetet.	★	<i>Habo</i> Buf: Kostnad ca 50 tkr. Stor arbetsinsats. <i>Mullsjö</i> Bu: Kostnad c:a 50 tkr. Stor arbetsinsats.
33. Utveckla användningen av naturområden vid skolor och förskolor (M)	5	Miljönyttan är indirekt. Om naturområden och skolgårdar används i undervisning och på raster ökar elevernas kunskap och intresse för natur och miljö.	★	<i>Mullsjö</i> Bu: Kostnaderna ryms inom befintlig budget. Stor arbetsinsats.
34. Utveckla skolgårdar och naturområden vid skolor och förskolor (H)	5	Grundläggande kunskaper och intresse för naturen ökar förutsättningarna för en miljövänlig livsstil i vuxen ålder.	★	<i>Habo</i> Buf: Kostnaderna ryms inom befintlig budget. Stor arbetsinsats.

Habo

Buf: Barn- och utbildn. förvaltningen
Tf: Teknisk förvaltningen

Mullsjö

Bu: Barn- och utbildning
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB

Åtgärd	Delmål	Kommentar	Bedömning av miljönytta	Ekonomi
35. Öka antalet studiebesök i kommunala verksamheter och bolag (H & M)	5	Kunskap och förståelse för teknisk infrastruktur som återvinningscentraler, reningsverk, dricksvattenanläggningar, fjärrvärmecentraler ökar. Förståelsen för att ”allting sprids och ingenting försvinner” ökar samt att alla har ansvar för att minska föroreningar och leva miljövänligt.	★	<i>Habo</i> Buf: Ryms inom befintlig budget, stor arbetsinsats. Tf: Ryms inom befintlig budget. Arbetsinsats, ca 5-10 dagar per år. <i>Mullsjö</i> Bu: Ryms inom befintlig budget. Arbetsinsatsen i antal dagar 4-7 dagar.
36. Identifiering och sanering av förorenade områden i pågående verksamheter (H & M)	-	Nuvarande och tidigare användning av gifter/kemikalier som kan ge långsiktiga negativa effekter ska minska.	(★)	<i>Habo och Mullsjö</i> Mf: Ryms inom befintlig budget som en del av en miljöinspektörstjänst. Pågår under flera år.
37. Minska inläckage till spillvattennätet (H & M)	-	Genom att minska inläckaget i spillvattennätet kan den inkomna vattenvolymen minskas i reningsverken och därmed sker en besparing av kemikalieanvändningen.	(★)	<i>Habo</i> Tf: Behovsstyrd undersökning. Entreprenörer anlitas för läcksökning. Kostnad bedöms till ca 75 tkr och budgeten behöver utökas med motsvarande. <i>Mullsjö</i> MEM: Ryms inom befintlig budget. Måttlig arbetsinsats.
38. Installera fettavskiljare (H & M)	-	Reducerat fettutsläpp till avloppsnätet minimerar risken för igensättningar i rör, översvämning av källare och stopp i pumphus.	(★)	<i>Habo</i> Tf: Kostnad ca 50 tkr, arbetsinsats ca 5 dagar. <i>Mullsjö</i> Fe och Ke: Kostnad ca 150 tkr. Budgeten behöver utökas. Relativt liten arbetsinsats.
39. Miljöstatistik och nyckeltal (H & M)	1, 2, 3, 4, 5	Miljöstatistik och nyckeltal kopplade till åtgärder och delmål är en förutsättning för att kunna följa upp och redovisa resultatet av miljöarbetet.	(★)	<i>Habo och Mullsjö</i> Miljö- och energistrategen: En av de allra viktigaste arbetsuppgifterna för strategen. Stor arbetsinsats.

Habo

Buf: Barn- och utbildn. förvaltningen
Mf: Miljöförvaltningen (H & M)
Tf: Tekniska förvaltningen

Mullsjö

Bu: Barn- och utbildning
Fe: Fastighetsenheten
Ke: Kostenheten
MEM: Mullsjö Energi och Miljö AB

5. ANSVAR, GENOMFÖRANDE, UPPFÖLJNING OCH REDOVISNING

Miljöprogrammet och energi- och klimatstrategierna ska vara aktiva instrument för att minska energianvändningen och miljöpåverkan i Habo och Mullsjö kommuner.

Miljöprogrammets övergripande mål, delmål, åtgärder samt riktlinjer och tips är konkreta, men anger även riktningen för den fortsatta utvecklingen. När miljöprogram och energi- och klimatstrategin antagits inleds en treårig genomförandeperiod, 2009–2011.

Det är viktigt att kommunerna underlättar för invånarna att vara miljövänliga både på kort och lång sikt. Vi ska tillhandahålla service som gör att invånarna enkelt kan miljöanpassa sin vardag. Exempel är källsortering av hushållsavfall och en utbyggd kollektivtrafik. Vi ska också ge förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling genom den fysiska planeringen. Miljöhänsyn är idag en strategisk framtidsfråga.

5.1 Ansvar för genomförande

Alla nämnder/utskott och bolagsstyrelser har ansvar för att miljöanpassa sin verksamhet och ta miljöhänsyn i sina beslut. De ansvarar också ytterst för att åtgärderna verkligen genomförs inom respektive verksamhet.

I den operativa verksamheten är det chefslinjen som har ansvar för åtgärder och miljöanpassning. Miljöansvaret följer linjeorganisationen. Det är inte någon skillnad i ansvaret när det gäller miljöarbetet och annan övrig verksamhet. Under projekttiden har samverkan mellan Habo och Mullsjö varit stor och förhoppningen är att de kommunala verksamheterna ska hjälpas åt även i genomförandet. Båda kommunerna ska i princip genomföra samma åtgärder och därför kan man med fördel samverka och på så sätt få ett effektivt genomförande.

Att ha kunskap om och följa lagstiftningen är nödvändigt även inom miljöområdet. De kommunala verksamheterna och bolagen måste därför skaffa sig kunskap om den lagstiftning som gäller.

För att nå ut i verksamheterna har det under projekttiden funnits ett 30-tal miljökontaktpersoner i respektive kommun. För att även i framtiden ha en lokal förankring av miljöarbetet permanentas funktionen som miljökontaktperson.

I uppdraget som miljökontaktperson bör ingå att

- bistå närmaste chef i miljöarbetet
- inspirera verksamhet och anställda att öka miljöhänsynen
- förmedla idéer till ledningen kring olika miljöfrågor
- delta i miljökontaktpersonernas nätverk och seminarier.

Det är viktigt att alla anställda och förtroendevalda följer riktlinjerna i Miljöprogrammet (kapitel 4.3). Riktlinjerna vägleder de kommunala verksamheterna och bolagen i det dagliga arbetet. Miljöaspekter ska alltid integreras i ordinarie verksamhet och ingå i beslutsunderlag.

5.2 Samordningsansvar

Kommunstyrelsen ska ha samordningsansvaret för det strategiska miljöarbetet. Det omfattar ansvar för samordning av gemensamma insatser, redovisa resultat till kommunfullmäktige och fortsätta att driva på och utveckla miljöarbetet. Miljönämnden har tidigare haft samordningsansvaret men i och med att miljöprogrammet antagits överförs samordningsansvaret för det strategiska miljöarbetet till kommunstyrelserna i Habo respektive Mullsjö kommuner. Fortfarande ligger ett tillsynsansvar på miljönämnden enligt miljöbalken.

För att det operativa arbetet ska fungera behövs en miljö- och energistrateg på heltid, gemensamt för de båda kommunerna. I dagsläget är det inte möjligt att uppfylla detta men 2009 utökas budgeten så att en halvtidsanställning blir möjlig. Arbetsuppgifterna blir att gemensamt i de båda kommunerna samordna insatser (bl.a. miljöseminarier för miljökontaktpersonerna), följa upp och redovisa resultat av åtgärderna och nyckeltalens utfall samt fortsätta att driva på och utveckla miljö- och energiarbetet. Beroende på hur mycket tid som kan avsättas får avgöra uppgifternas prioritering. Viktiga uppgifter är:

- samordna en styrgrupp med politiker för det strategiska miljöarbetet
- koordinera en miljösamordnargrupp med ledande tjänstemän från Habo och Mullsjö kommuner
- stödja, inspirera och driva på ansvariga för miljöprogrammets och energi- och klimatstrategiernas åtgärder
- samordna, stödja och inspirera miljökontaktpersonerna
- anordna miljöseminarier för miljökontaktpersoner och chefer, 1-2 per år.

Organisatoriskt är miljö- och energistrategen underställd miljöchefen och tillhör miljöförvaltningen. Funktionen som Agenda 21-samordnare föreslås försvinna.

5.3 Uppföljning, redovisning och nyckeltal

I princip alla åtgärder ska årligen följas upp av ansvarig förvaltning/enhet och kommunalt bolag. En lägesrapport lämnas årligen till miljö- och energistrategen. Miljö- och energistrategen ställer i sin tur samman en redovisning till kommunstyrelsen och kommunfullmäktige i samband med årsredovisningen. Respektive nämnd/bolagsstyrelse ska också av ansvarig chef få redovisat nuläget för åtgärdernas genomförande varje år.

2012 när alla åtgärder ska vara genomförda och delmålen uppfyllda görs en samlad uppföljning och redovisning. Därefter revideras miljöprogrammet och energi- och klimatstrategierna.

För miljöprogrammet bör relevanta nyckeltal och statistik tas fram så snart som möjligt. I energi- och klimatstrategierna finns användbara nyckeltal listade.

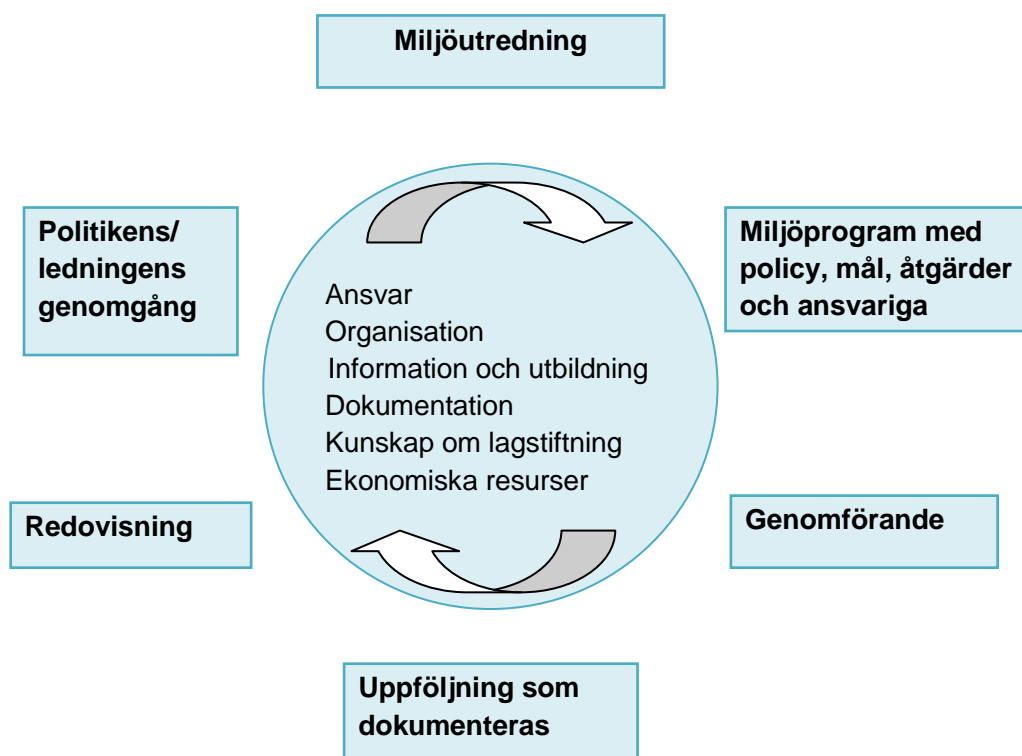
5.4 Information och kunskap

Den interna informations-spridningen och kunskapsuppbyggnaden har linjeorganisationen ansvar för. Utöver detta bör det genomföras miljöseminarier för miljökontaktpersoner och chefer årligen, helst två per år.

Miljöinformation till invånarna, som Agenda 21-rådet ansvarat för, fortsätter men i lite annan form. Nuvarande gemensamma Agenda 21-råd för Habo och Mullsjö kommuner som bildades 2002 läggs ner. De privatpersoner och organisationer som är intresserade av att anordna aktiviteter, föreläsningar eller liknande för invånare och företag bildar ett miljönätverk som arbetar utåtriktat. I miljönätverket ska det inte finnas någon politisk representation såsom Agenda 21-rådet varit organiserat. I mån av tid deltar miljö- och energistrategen i nätverket.

5.5 Miljöledningssystem

Miljöprogram och energi- och klimatstrategier anger och styr insatserna de kommande åren. Arbetet är cykliskt precis som budget- och bokslutsprocessen. Efter antagande följer genomförande, uppföljning, redovisning och ledningens genomgång.

Ord- och begreppslista

Agenda 21

Från början ett handlingsprogram antaget vid FN:s konferens i Rio 1992 om hållbar utveckling. Handlingsprogrammet beskriver hur arbetet för att motverka miljöförstöring, fattigdom och bristande demokrati skulle kunna komma igång, i syfte att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling.

Biologisk mångfald

I stora drag är det alla former av liv på jorden och deras livsmiljöer. Mer noggrant brukar man tala om tre sorters biologisk mångfald. Det är mångfald av ekosystem, mångfald av arter och mångfald av arvsanlag eller genetisk variation som det också kallas.

Detaljplan

Är ett begrepp inom fysisk planering och avser en plan för utformning av förändringar av mark- och vattenanvändningen eller bebyggelsemiljön inom ett avgränsat område. Detaljplanen är rättsligt bindande.

Försiktighetsprincipen

Miljöbalkens grundläggande hänsynsregel. Innebär att redan risken för skador och olägenheter medför en skyldighet att vidta åtgärder.

Grön flagg

Ett certifieringssystem för skolor. Det synliga beviset på att man i den dagliga verksamheten prioriterar ett handlingsinriktat miljöarbete, där demokrati och delaktighet är två av nyckelorden.

Grönstrukturplan

En plan som fungerar som underlag för utveckling av de gröna värdena i stadsbebyggelse, både i fysisk planering och i utvecklingen av stadens parker och naturområden. Planen har ett särskilt fokus på barnens och de äldres tillgång till gröna områden i närområdet.

H & M

I detta fall betyder det Habo och Mullsjö kommuner.

Köldmedier

Ämnen som används i anläggningar som t.ex. kylskåp, kylboxar, frysskåp, frysboxar, brandsläckare, värmepumps- och luftkonditioneringsanläggningar med syfte att omvandla kyla till värme eller det omvända. Vissa köldmedier bryter ner ozonskiktet med ökad växthuseffekt som följd.

Naturresurser

Tillgångar som härstammar från naturen, exempelvis mat, energi och redskap.

Naturvårdsavtal

Ett civilrättsligt avtal som tecknas mellan Skogsstyrelsen och markägare som är intresserade av naturvård. Syftet med avtalet är att bevara, utveckla eller skapa områden med höga naturvärden.

Omlöp

En typ av fiskvandringssväg som anläggs för att tillåta fisk att passera ett vandringshinder som till exempel en damm. Ett omlöp konstrueras normalt som en bäck som löper runt hindret.

Omvandlingsområde

Ett sammanhängande fritidshusområden med ett antal fastigheter där omvandling mot permanentboende pågår. Omvandlingsområden uppfyller ofta inte dagens krav på vatten- och avloppsstandard vilket kräver åtgärder i någon form.

Produktvalsprincipen

Hänsynsregel i miljöbalken. Alla ska undvika att använda eller sälja kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan innebära en risk för människors hälsa och miljö, om produkten kan ersättas med mindre farliga.

Ramavtal

Ett avtal i form av en generell överenskommelse som ligger till grund för framtida avtal (ett eller flera). Avtalet anger "ramarna" och de villkor som ska ingå i dessa samt reglerar vilka produkter och tjänster leverantören ska kunna leverera. Ramavtalet talar också om vilka priser och villkor som ska gälla.

REVAQ

Är ett certifieringssystem för återföring av växtnäring med hjälp av avloppsslam.

Riskavfall

Hit räknas avfall som kan medföra risk för ohälsa eller olycksfall. Exempelvis läkemedelsavfall, skärande och stickande avfall, smittförande avfall m.m.

Riskminskningsämne

På grund av ämnets farliga egenskaper är det extra viktigt att tänka på hur produkter innehållande ämnet hanteras. Risker med produktanvändningen bör utredas och utbyte mot mindre skadliga produkter bör övervägas. Se "produktvalsprincipen".

Utfasningsämne

Ett ämne med särskilt allvarliga egenskaper. Enligt det av Riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet "Giftfri miljö" ska alla nyproducerade varor så långt det är möjligt vara fria från ämnen med dessa egenskaper, enligt en viss tidplan. En del av dessa ämnen är redan förbjudna i Sverige.

HABO KOMMUN

Habo kommun
Box 212
566 24 HABO
www.habokommun.se

**MULLSJÖ
KOMMUN**

Mullsjö kommun
Box 800
565 18 MULLSJÖ
www.mullsjö.se